

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента ПАРАСЮКА Василя Михайловича
на дисертацію ЦЕГОЛКО Анни Вікторівни
«Цивільно-правовий статус неповнолітніх осіб як учасників спадкових
правовідносин», подану на здобуття ступеня доктора філософії
у галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право

Спадкування є особливим видом цивільних правовідносин, що обумовлюється, в тому числі, й специфічним суб'єктним складом учасників. Серед потенційних спадкоємців окрему групу становлять діти. Відповідно до положень цивілістики, діти, насамперед, визнаються спадкоємцями на обов'язкову частку, проте законодавець не обмежує їх у праві на інші види спадкування. Забезпечення належної охорони прав цих суб'єктів спадкування має здійснюватися через балансування між правовими гарантіями для дітей спадкоємців, які передбачені законодавством, а також практичною реалізацією їх права на захист.

Проблемними аспектами в науці залишаються питання щодо доцільності запровадження пріоритетності спадкування у випадку, коли дитина може бути спадкоємцем за заповітом і за правом на обов'язкову частку, щодо дієвості презумпції автоматичного прийняття спадщини дітьми, особливо, коли це стосується спадкування обтяженого майна, щодо того чи може бути дитина стороною спадкового договору. Цей перелік можна продовжувати. І це означає, що, незважаючи на достатню регламентованість спадкування дітьми у нормах цивільного законодавства, все ж з'являються зовнішні виклики, які виявляють слабкі сторони цієї сфери цивільно-правового регулювання.

У зв'язку із війною в Україні, саме діти виявилися найбільш уразливими та незахищеними громадянами. Вони стали не лише жертвами бойових дій, але й потерпілими від насильницького переміщення на ворожу територію. Саме тому, підвищеній охороні з боку держави мають бути піддані, зокрема, і спадкові права дітей. В таких складних обставинах потребуватиметься системний контроль з боку держави за охороною та захистом спадкових прав дітей, в т.ч. і щодо спадкування майна, яке знаходиться на тимчасово окупованих територіях або вжиття заходів щодо охорони спадщини у випадку, коли дитина перебуває за межами України.

Законодавець адаптував норми про спадкування до реалій воєнного стану, змінивши порядок та механізм прийняття спадщини. Цивільно-правові новели стали предметом для наукових дискусій, їх ефективність була визнана не найкращою. У цій царині відносин незаповненою нішею є удосконалення охорони спадкових прав дітей в умовах воєнного стану. Тому для подолання існуючих законодавчих прогалин потрібно розвивати цей напрям цивілістики.

Без сумніву хочу відзначити, що рецензована дисертація ЦЕГОЛКО А.В. «Цивільно-правовий статус неповнолітніх осіб як учасників спадкових правовідносин» є дуже своєчасною, такою, що відповідає нагальним потребам цивілістики, а також актуальною задля вироблення ефективного механізму спадкування неповнолітніми в реаліях сьогодення.

Обґрунтованість, достовірність та новизна представлених результатів дослідження не викликає сумнівів, оскільки вони ґрунтуються на усталених та апробованих положеннях цивілістики, на системному опрацюванні законодавчих положень, проаналізованій судовій практиці, а також на власних авторських судженнях.

У вступі здобувачка приділяє значну увагу висвітленню теоретичної бази дослідження, згадуючи науковців, які проводили наукові розвідки у сфері спадкового права. Проблеми спадкування неповнолітніх стали невід'ємною складовою цих досліджень. Разом з тим, новизна наукових положень визначається тим, що рецензована дисертація є комплексним науковим дослідженням цивільно-правового статусу неповнолітніх осіб як учасників спадкових правовідносин, в якій проаналізовані не лише теоретичні засади та наявні правові конструкції, але й питання застосування спадкового права.

Аналіз результатів проведеного ЦЕГОЛЖО А.В. дослідження дозволяє визначити низку положень, які оцінюються як такі, що мають елементи наукової новизни, а саме:

- диференціація порядку визначення розміру спадкової частки неповнолітньої особи, який вказано у заповіті, у випадку якщо він є меншим від половини частки, яка б належала неповнолітньому спадкоємцю при спадкуванні за законом;

- алгоритм врегулювання питання про відмову від права на спадщину неповнолітньої особи при наявності згоди лише одного із батьків. Вказаний порядок авторка пропонує закріпити шляхом доповнення статті 1273 ЦК України окремою частиною із новими положеннями;

- визначення складу цивільно-правового делікту в діях нотаріуса або інших осіб, уповноважених на вчинення нотаріальних дій, за невжиття або несвоєчасне вжиття заходів з охорони спадкового майна, що спричинило знищення, пошкодження, псування, втрату спадкового майна;

- умови відповідальності управителя спадщиною.

Не оминула дисертантка питань про вплив вікової складової на формування цивільно-правового статусу неповнолітніх осіб як учасників спадкових правовідносин; особливості трансформації статусу «потенційного спадкоємця» у правовий статус «фактичного спадкоємця»; твердження про застосування віндикаційного позову з метою забезпечення судового захисту спадкових прав тощо.

Окрім цього, й інші наукові положення, які сформульовані у дисертації містять елементи наукової новизни та спрямовані на підвищення ефективності механізму охорони і захисту цивільних прав неповнолітніх осіб у процесі спадкування.

Оцінка змісту дисертації, рівня виконання поставлених завдань та оволодіння методологією наукової діяльності. Зміст і структура дисертації відповідають меті і завданням, задекларованим у вступі, а також відображають актуальність дослідження та його наукову новизну. Текст дисертації

оформлений відповідно до нормативних вимог, встановлених для такого виду робіт. Дисертація написана державною мовою з дотриманням наукового стилю.

Логічна структурованість дисертації дозволила здобувачці провести теоретичне дослідження особливостей участі неповнолітніх осіб у спадкових правовідносинах, що обумовлюється специфікою їх цивільно-правового статусу. Дисертація складається з трьох розділів. Загальнотеоретичні та методологічні аспекти дослідження визначено у першому розділі дисертації. Здобувачка проводить аналіз теоретичних розробок науковців, які сприяли реформуванню цивільного та спадкового права щодо цивільно-правового статусу неповнолітніх.

У другому розділі дисертації аналізуються теоретичні положення щодо елементів цивільно-правового статусу неповнолітніх. На основі системного вивчення законодавчих положень проведено узагальнення процедур прийняття спадщини, відмови від прийняття спадщини, відкликання такої відмови; досліджено правове регулювання реалізації права на спадкування неповнолітніми утриманцями спадкодавця. Значна увага приділяється дослідженню права на обов'язкову частку неповнолітніх осіб у спадщині. Розглянуто особливості здійснення права на обов'язкову частку у спадщині за наявності заповіту. Здобувачка пропонує способи визначення розміру такої частки. При цьому констатується, що не слід допускати зловживань з боку неповнолітнього спадкоємця, нівелювати дійсну волю спадкодавця, дозволяти адресну відмову від прийняття обов'язкової частки у спадщині.

У третьому розділі дисертації розкрито питання охорони спадкового майна та управління спадковим майном; досліджено роль нотаріуса при здійсненні заходів з охорони спадкового майна; окреслено особливості опису спадкового майна, яке знаходиться у банківському сейфі; аналізується питання відповідальності призначеного охоронця за розтрату або приховування спадкового майна, а також цивільної відповідальності за заподіяну шкоду спадкоємцеві. У цьому ж розділі дисертації досліджено питання способів захисту спадкових прав неповнолітніх осіб. Акцентується увага на тому, що обраний спосіб захисту повинен відповідати суті порушеного права, бути ефективним і співмірним з характером самого порушення. Здобувачка виділяє загальні та спеціальні способи захисту спадкових справ неповнолітніх осіб. Для цього здобувачка, зокрема, розглядає роль нотаріуса в забезпеченні захисту спадкових прав неповнолітніх осіб, а також особливості судового захисту спадкових прав неповнолітніх.

У висновках до дисертації відображено результати вирішення завдань дослідження та загалом сформовано авторське бачення цивільно-правового статусу неповнолітніх осіб як учасників спадкових правовідносин.

Використані здобувачкою методи дослідження дозволили зреалізувати системний підхід до дослідження проблемних аспектів цивільно-правового статусу неповнолітніх осіб як учасників спадкових правовідносин. Із числа загальнонаукових методів застосовано аналіз, синтез, порівняння, аналогію, теоретичне моделювання, діалектичний та історичний методи, а також індукцію

та дедукцію. Для дослідження особливостей цивільно-правового статусу неповнолітніх осіб у процесі спадкування здобувачка використала низку спеціально-юридичних методів, а саме порівняльно-правовий, формально-юридичний, метод інтерпретації та юридичної герменевтики. Усі методи застосовуються у взаємодії, відповідно до поставленої мети й завдань, об'єкта та предмету дослідження.

В результаті проведеного дослідження здобувачка досягнула визначеної мети й виконала поставлені завдання. Дисертація ЦЕГОЛКО А.В. містить вагомі результати, які в сукупності вирішують важливу наукову проблему, а також забезпечують вирішення цілої низки практичних проблем правозастосування. Єдність змісту та форми дисертації дозволяє визнати її завершеною науковою працею із авторськими висновками, що є внеском у доктрину цивілістики та правозастосовну практику.

Наукове та практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що отримані висновки та пропозиції можуть бути використані, зокрема, у правотворчості – для удосконалення цивільного законодавства в частині регламентації положень щодо неповнолітніх осіб як учасників спадкових правовідносин; в освітньому процесі – під час проведення навчальних занять з дисциплін цивільно-правового циклу; у правозастосовній діяльності, пов'язаній з оформленням спадкових прав неповнолітніх, вжитті заходів щодо охорони спадкового майна, захисті спадкових прав неповнолітніх в суді.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих наукових працях. Наукові результати дисертації висвітлені у наукових публікаціях та апробовані здобувачою. Кількість та науковий рівень наукових розвідок за темою дисертаційного дослідження відповідає вимогам, встановленим для оприлюднення результатів дисертацій. Основні положення дисертації відображено у 14 наукових публікаціях, серед яких: 5 наукових статей, у виданнях, включених Міністерством освіти і науки України до переліку фахових видань України; 1 наукова стаття – у зарубіжному науковому правовому виданні; 8 тез у збірках матеріалів науково-практичних заходів. Все це свідчить про послідовну роботу щодо достатнього розкриття мети дисертаційного дослідження.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Під час опрацювання положень дисертації ЦЕГОЛКО А.В. фактів порушення академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження. Ознайомлення із змістом дисертації ЦЕГОЛКО А.В. дозволяє визначити її як наукове дослідження, в якому дається авторська оцінка задекларованої у темі окремої сфери цивільно-правового регулювання. Разом з тим, загалом позитивна оцінка дисертації не виключає виокремлення питань, які потребують додаткової аргументації:

– здобувачкою визначено алгоритм вирішення питання відмови від прийняття спадщини неповнолітньою особою за наявності згоди лише одного з батьків (піклувальників). З цього приводу пропонуються відповідні зміни до ст. 1273 ЦК України, яка передбачає право на відмову від прийняття спадщини. Як

видається, додаткової аргументації потребує, обраний здобувачкою спосіб нормотворчості, при якому обставини для усунення одного із батьків від участі у наданні згоди на відмову неповнолітнього від спадщини розподіляються по різних частинах однієї статті. Дискусійність цих положень також підсилюється й тим, що, незважаючи на відсилочний характер, запропонованої здобувачкою ч. 4 ст. 1273 ЦК України, нею передбачаються можливість подання заяви за згодою одного з батьків (усиновлювачів) за наявності двох альтернативних підстав «рішення органу опіки та піклування або суду». Тоді, як щодо обставин ухилення одного із батьків від виконання своїх обов'язків щодо дитини такі рішення визначаються як обов'язкові. Вказані розбіжності потребують додаткової аргументації;

– дбаючи про належну охорону спадкових прав неповнолітніх, здобувачка визначає склад цивільного делікту у діях нотаріуса, який полягає у передбаченні відповідальності за нежиття або несвоєчасне вжиття заходів з охорони спадкового майна, що спричинило знищення, пошкодження, псування, втрату спадкового майна.

Поряд з цим, на с. 111 дисертації зазначається, що «додатковою правовою гарантією захисту прав неповнолітніх спадкоємців виступає право на обов'язкову частку». Визначення розміру обов'язкової частки покладається саме на нотаріуса, який у зв'язку з цим має пояснити спадкоємцю, який має право на обов'язкову частку у спадщині, його право на одержання належної частки спадщини; при визначенні розміру обов'язкової частки у спадщині нотаріус враховує всіх спадкоємців за законом, які могли б бути закликані до спадкування; нотаріус пропонує як спадкоємцю за заповітом, так і спадкоємцю, що має право на обов'язкову частку у спадщині, вказати у своїх заявах про прийняття спадщини всіх спадкоємців за законом; визначивши розмір обов'язкової частки, нотаріус видає спадкоємцю, який має право на обов'язкову частку у спадщині відповідне свідоцтво про право на спадщину.

У зв'язку з цим, було б цікавим почути від здобувачки аргументи щодо неохоплення складом цивільного делікту протиправної поведінки, яка виразилася у нежитті нотаріусом необхідних заходів зі встановлення обов'язкових спадкоємців та/або неправильному визначенні розміру такої частки. До слова зауважу, що на с. 185 дисертації згадується рішення суду про нотаріуса, який видав спірне свідоцтво про право на спадщину за заповітом. Якими критеріями керувалася здобувачка при визначенні делікту із запропонованим складом?

Водночас, наведені положення є дискусійними, не впливають на належний рівень дисертації, не піддають сумніву основні наукові результати, отримані здобувачкою та покликані стимулювати подальший розвиток здобувачкою досліджуваної проблеми.

З урахуванням викладеного вважаю, що дисертація «Цивільно-правовий статус неповнолітніх осіб як учасників спадкових правовідносин» є кваліфікованою науковою працею, яка містить положення, що мають істотне значення для правничої науки, а саме здійснено аналіз нормативних підстав

формування цивільно-правового статусу неповнолітніх як суб'єктів спадкування, з урахуванням чого запропоновано положення щодо удосконалення положень цивільного законодавства, які регламентуються цей статус.

За актуальністю, новизною, достовірністю та обґрунтованістю, науково-теоретичною та практичною значущістю результатів, кількістю та обсягом публікацій, оформленням, дисертація ЦЕГОЛКО Анни Вікторівни «Цивільно-правовий статус неповнолітніх осіб як учасників спадкових правовідносин» подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право, відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

ЦЕГОЛКО Анна Вікторівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Рецензент

доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права факультету № 1
Інституту з підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Львівського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Василь ПАРАСЮК

